

УДК 378.018.43
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.86.29>

В. В. Бєлова

<http://orcid.org/0000-0002-5427-8943>

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри сучасних європейських мов
Державного торговельно-економічного університету

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В статті проаналізовано особливості формування іншомовної компетентності у студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану. Метою даної статті є з'ясування особливостей формування іншомовної компетентності у студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану. Для досягнення мети нами було виокремлено низку дослідницьких завдань: визначити поняття компетентності в сучасному освітньому дискурсі; окреслити особливості формування іншомовної компетентності у студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану; сформувати рекомендації щодо створення умов для покращення процесу вивчення іноземної мови майбутніми фахівцям під час академічного навчання. Концептуалізовано поняття іншомовної компетентності в дискурсивному полі вищої освіти як здатність набуття предметних знань та можливості професійного спілкування іноземною мовою. Іншомовну компетентність охарактеризовано як інтегративне поняття, що включає вміння та навички виконувати дії з мовним матеріалом, країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання, вміння та навички. Розглянуто лексичну складову іншомовної компетентності студентів як її системоутворюючий елемент. Роль іноземної мови в суспільстві з кожним роком значно зростає, адже підвищується її значення для професійного становлення та подальшого зростання фахівців у фактично всіх сферах соціальної активності та особистісного культурного розвитку. Зміна позицій іноземної мови у суспільстві спричинила низку оновлень у процесі навчання: перегляд цілей навчання та програм, впровадження інноваційних методів, вдосконалення прийомів, необхідних для особистісного розвитку студентів. В сучасних умовах одним із вагомих результатів навчання у закладах вищої освіти є формування спеціаліста з відповідним рівнем професіоналізму не лише у своїй сфері праці, а й із досить високорозвинутою іншомовною компетентністю. Виокремлено метод проектів, метод дебатів, вивчення випадків та ситуацій, рольову гру, використання інтерактивних Інтернет-ресурсів в навчанні як ключові технології формування іншомовної компетентності студентів в рамках навчання у закладі вищої освіти. Окреслено значення мережевих ресурсів для самоосвіти та вдосконалення знань та навичок для формування іншомовної компетентності студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *іншомовна компетентність, професійна компетентність, вища освіта, вивчення іноземної мови, система вищої освіти.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Роль іноземної мови в суспільстві з кожним роком значно зростає, адже підвищується її значення для професійного становлення та подальшого зростання фахівців у фактично всіх сферах соціальної активності та особистісного культурного розвитку. Зміна позицій іноземної мови у суспільстві спричинила низку оновлень у процесі навчання: перегляд цілей навчання та програм, впровадження інноваційних методів, вдосконалення прийомів, необхідних для особистісного розвитку студентів. В сучасних умовах одним із вагомих результатів навчання у закладах вищої освіти є формування спеціаліста з відповідним рівнем професіоналізму не лише у своїй сфері праці, а й із досить високорозвинутою іншомовною компетентністю. Випускник повинен володіти іноземною мовою на такому рівні, який доз-

волить йому активно та вільно використовувати її у сфері своєї професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Ю. Рашкевич вивчав компетентності та компетенції через призму результатів навчання в рамках цілісної системи вищої освіти [4]. Л. Лозинська, Н. Курах та І. Депчинська розглядали зміст та особливості формування іншомовної комунікативної компетентності студентів в процесі вивчення іноземної мови [1]. Г. Салащенко концептуалізувала іншомовну комунікативну компетенцію як здатність студента здійснювати іншомовне спілкування в межах вимог, визначених навчальною програмою [4]. С. Сисоева розмежовувала поняття компетентності та компетенції для унормування предметного поля академічного дискурсу [6]. І. Секелик проаналізувала особливості дистанційного навчання іноземної мови в умовах воєнного стану в українських школах [6]. Л. Кісіль дослідила дистанційне навчання

нерідної мови іноземних студентів в умовах воєнного стану [1].

Формулювання мети дослідження. *Метою даної статті є з'ясування особливостей формування іншомовної компетентності у студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану. Для досягнення мети нами було виокремлено низку дослідницьких завдань: визначити поняття компетентності в сучасному освітньому дискурсі; окреслити особливості формування іншомовної компетентності у студентів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану; сформулювати рекомендації щодо створення умов для покращення процесу вивчення іноземної мови майбутніми фахівцям під час академічного навчання.*

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Метою вищої освіти згідно положень українського законодавства є набуття систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти [3]. Отже, компетентність вже на рівні юридично-правового дискурсу визначається ключовим елементом навчання та трактується як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [3].

Проблема мовної компетентності виникла на початку ХХ ст., хоча цікавить багатьох науковців і зараз. На думку американського лінгвіста Н. Хомського, в її основі лежать вроджені знання основних лінгвістичних категорій і здатність дитини конструювати для себе граматику та правила використання мови, що сприймаються в мовному середовищі з самого дитинства.

Сучасними авторами поняття «компетентність» окреслюється як інтелектуально і особистісно зумовлена здатність людини до практичної діяльності. Так, український вчений Ю. Рашкевич висловив думку про те, що компетентності є комплексним поєднанням знань, розуміння, навичок та вмінь [4]. С. Сисоєва наголошувала на тому, що компетентність є особистісною цінністю людини, фактично виступаючи її капіталом [6]. Л. Лозинська, Н. Курах та І. Депчинська під іншомовною комунікативною компетентністю розуміють особливий вид професійних компетентностей, здатність і готовність до набуття предметних, наукових знань в професійному спілкуванні іноземною мовою [1].

Іншомовна компетенція розширює кругозір спеціаліста в будь-якій галузі, дає йому змогу в сучасних умовах успішніше вести свою професійну

діяльність, особливо із зарубіжними партнерами. Відтак формування іншомовної компетентності під час навчання у закладі вищої освіти є особливо актуальним. Саме у цей період студент здобуває професію та гуманітарні знання, проходить професійну, особистісну та загальнокультурну підготовку, а іноземна мова дозволяє розширити ці горизонти. У цей віковий період здійснюється процес інтенсивного світоглядного пошуку основних життєвих цінностей, формування власної особистості, становлення соціального статусу.

Іншомовна комунікативна компетентність є стрижнем, що пронизує весь процес навчання, а усвідомленість структури мовленнєвих дій, цілей, способів їх досягнення та результатів навчальної діяльності робить студентів суб'єктами навчального процесу, створює передумови для співпраці викладача та студента та для його подальшого самонавчання. Однак формування іншомовної комунікативної компетентності має міждисциплінарний характер, де соціально-гуманітарним та загальнонауковим знанням належить важлива роль. Зважаючи на це, можна констатувати, що іншомовна компетентність є інтегративним поняттям, що включає як вміння та навички виконувати дії з мовним матеріалом, так і країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання, вміння та навички, які свідчать про навченість спілкування, тобто прийому та передачі інформації за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності [8].

Процес формування іншомовної компетентності має фактично безперервний характер, адже триває після закінчення закладу вищої освіти протягом усієї подальшої професійної діяльності, яка відображає шлях формування загальної комунікативної компетентності як необхідного компонента кар'єрного зростання випускника закладу вищої освіти.

Важливою складовою іншомовної компетентності є її лексична складова, що формується в три етапи: 1) етап семантизації лексичних одиниць і створення орієнтовної основи для подальшого формування лексичних навичок; 2) етап автоматизації дій студентів з лексикою на рівні слова та словосполучення; 3) етап автоматизації дій студентів з лексичними одиницями на текстовому рівні [9]. Ціль першого етапу – забезпечити процес відновлення звукової та графічної форми слова, його семантизацію. Від рівня сприйняття лексичних одиниць залежить їх запам'ятовування. Для семантизації термінів використовується контекстний спосіб: відповідність контексту слова вказує на правильність його семантизації. Повторюваність лексичних одиниць в різних контекстах, багатократне зорове та слухове сприйняття здатні закріпити слова в пам'яті та забезпечити їх майбутнє використання. Другий етап – етап активного використання лексичних одиниць на рівні

окремих слів та словосполучень. Студенти отримують навичками здогадуватися про значення невідомих слів у тексті або в ситуаціях, налаштовувати асоціативні зв'язки, підбирати лексичні одиниці відповідно до умов здійснення комунікації, правильно поєднувати слова при формулюванні своїх виразів. Прийняті таким шляхом навички дають студентам можливість підготуватися до вищого, продуктивного етапу роботи з лексичними одиницями. На цьому етапі студенти отримують необхідну інформацію для обґрунтування своїх думок, готують тези і складають план тексту з метою його подальшого обговорення, визначають головну ідею тексту та передбачають його подальше використання. На третьому етапі студенти вдосконалюють дію з новими лексичними одиницями на рівні тексту. Завдання студентів – виконати автоматизовані речові дії із засвоєними термінами-словами та словосполученнями.

В умовах повномасштабної війни як ніколи актуальною постає необхідність істотного оновлення змісту навчання іноземній мові, активного впровадженні сучасних компетентнісно-орієнтованих технологій і методів, які допомагають включитися в реальну комунікативну діяльність та спрямовані на практичне володіння іноземною мовою. До компетентнісно-орієнтованих технологій та методів навчання іноземній мові, а відтак і формування іншомовної компетентності можна віднести метод проектів, метод дебатів, вивчення випадків та ситуацій, рольову гру, використання інтерактивних Інтернет-ресурсів в навчанні.

Один із сучасних технологій формування іншомовної компетентності є метод проекту, під яким варто розуміти спосіб досягнення дидактичної цілі через детальну розробку визначеної наперед та узгодженої з викладачем проблеми), яка повинна завершитися цілком реальним практичним результатом, в якості якого може бути публічна презентація. Г. Салашенко наголошувала на тому, що проектна технологія дозволяє студентам протягом навчальної діяльності самостійно моделювати ситуації реального спілкування, а тому це формує більш активну позицію в навчанні, що допомагає створити ситуацію успіху в процесі здобування знань [4]. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учасників – індивідуальну, парну, групову, яку учасники здійснюють протягом певного часу відрізка часу. Проект здійснюється за визначеною схемою, яка передбачає вибір теми, ідеї, постановка проблеми, обговорення, організація учасників, виконання проекту та його презентація, обговорення результатів та рефлексія учасників. Використання цієї технології в навчанні іноземної мови дозволяє перенести акцент з вправ на активну мисленнєву діяльність студентів та їх спільну комунікацію між собою. В умовах війни названі аспекти набувають особливого зна-

чення, адже цей метод можна використовувати у умовах дистанційного або змішаного навчання, долаючи таким чином ефект відсутності реального психоемоційного зв'язку між однолітками.

Метод дебатів є формалізованою розмовою між командами учасників, які відстоюють протилежні позиції відносно певного питання. Дискусія відбувається за чітко визначеними правилами та має рамковий характер. Глобальна мета дебатів – найбільш повно та всебічно висвітлити тему, сприяючи виробленню критичного мислення, уміння відстоювати свою точку зору. Схему реалізації даного методу формування іншомовної компетентності на практиці можна представити таким чином через низку етапів визначення проблеми, обговорення питання в групах або командах, почергові виступи команд з власними аргументами, обмін питаннями, прийняття рішень, підведення підсумків та рефлексії учасників [10]. Метод дебатів універсальний за своїм характером, так як може бути наповнений будь-яким змістом, він є не тільки одним із способів розвитку іншомовної компетентності, але й навиків соціальної взаємодії з іншими людьми.

Вивчення випадків та ситуацій (Case Study) полягає в обговоренні проблемної ситуації та пошуку рішення проблеми. Даний метод формування іншомовної компетентності характеризується комплексністю, інтегративністю та багаторівневістю. Комплексність методу полягає в тому, що кейс-стаді по своїй суті має пряме відношення до економічних предметів, риторики та етики ділового спілкування, теорії комунікації, стилістики іноземної мови. При цьому спостерігається активізація міжпредметних зв'язків, що в свою чергу робить освіту студентів більш цілісною [9]. Дана навчальна технологія орієнтована на формування ключових професійних компетенцій, таких як уміння аналізувати в короткі терміни великий обсяг інформації та приймати рішення в умовах стресу, розвитку комунікабельності, підвищення рівня володіння мовою у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Навчитися застосовувати іноземну мову в практичній діяльності, використовувати мовні навички в умовах реальної комунікації допомагають рольові ігри. Відомо, що рольова гра є умовним відтворенням її учасниками практичної ситуації, а відтак мотивує мовленнєву діяльність. Учасники гри залучаються до діалогу, обміну інформацією, знайомляться, більше дізнаються один про одного та тематику гри. Ігрова діяльність має постійну технологічну схему: підготовка (розробка сценарію; складання плану; опис гри; характеристика ролі), пояснення гри (режим гри; вибір проблемних ситуацій), проведення гри, етап аналізу та узагальнення, рефлексія; оцінка і самоаналіз; висновок; рекомендації [8]. Ігрові техноло-

гії можуть застосовуватися на будь-якому етапі навчання для вивчення та повторення нової лексики, перевірки правопису слів, розвитку навичок монологічної та діалогічної мови, узагальнення вивченого матеріалу. Роль гри у вивченні іноземної мови не можна недооцінювати, так як вона дозволяє зробити навчальний процес цікавим, знімає психологічну втому, мобілізує здібності до навчання, не просто організовує процес спілкування, але і максимально наближає його до природного спілкування, стимулює самостійне спілкування поза заняттями.

Таким чином, розглянуті в попередній частині статті технології навчання стимулюють обмін інформацією між студентами, спільний пошук проблем, знайомство та спілкування, що важливо в умовах повномасштабної війни, коли навчання часто переважно є дистанційним, а тому важливо формувати та підтримувати групову динаміку груп студентів. Водночас важливим елементом формування іншомовної компетентності є самостійна робота студентів над вдосконаленням своїх знань та навичок.

Л. Кісіль наголосила на тому, що технологія дистанційного навчання орієнтована на проведення зрозумілих, зручних для студента віртуальних занять у формі інтернет-відеоконференції. На думку дослідниці, одночасна передача відеозображення, звуку, слайдової та графічної інформації, емоційного заряду від викладача до студента і назад створює ефект очного заняття і дозволяє досягти бажаного результату [1].

Для реалізації цього елемента навчання корисним ресурсом є Інтернет, який дає швидкий доступ до іншомовних джерел інформації. Застосування Інтернет-технологій в навчанні іноземної мови дозволяє вирішити наступні практичні завдання: формування стійкої мотивації до вивчення іноземної мови, розширення словникового запасу, формування навичок та вмінь читання, розвиток навичок письмової комунікації. Викладачі при цьому можуть створювати інтерактивні форми організації навчання, що передбачають елементи змагальності та внутрішньої динаміки. Прикладом такої методики навчання є веб-квест – низка завдань, що передбачають навігацію різними сайтами в глобальній мережі для пошуку відповідей. Схему роботи з веб-квестом можна представити таким чином: знайомство з темою, формулювання проблем, завдання, виконання завдання (пошукова діяльність), оформлення результатів роботи (відбір значущої інформації та її представлення), обговорення результатів роботи, підведення підсумків, рефлексія [10]. Подібна форма роботи спрямована на вдосконалення читання, аудіювання, пошуку інформації, вміння робити висновки, висловлювати та аргументувати свою точку зору.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Таким чином, на сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до майбутніх спеціалістів, які включають не тільки високий рівень знань і умінь за спеціальностями, але також володіння іноземною мовою. Спеціаліст отримує нову інформацію через іноземні джерела, відповідно, вивчення іноземних мов дозволяє реалізувати такі напрямки професійної діяльності, як ознайомлення з новітніми технологіями та науковими підходами та тенденціями, інноваціями в галузі освіти, науки та техніки; встановлення контактів з іноземними партнерами, підприємствами та освітніми установами; підвищення рівня професійної компетенції спеціалістів. Концепція іншомовної компетенції, що виражає природу мови, дозволяє диференційовано відбирати зміст навчання відповідно до цілей і завдань, орієнтованих на використання мови як засобу спілкування і комунікативних потреб студентів.

Список використаної літератури:

1. Кісіль Л. М. Дистанційне навчання нерідної мови іноземних студентів в умовах воєнного стану в Україні. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 188-191.
2. Лозинська Л. Ф., Курах Н. П., Депчинська І. А. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. URL: <http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/283> (дата звернення: 06.03.2023).
3. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 16.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення: 06.03.2023).
4. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
5. Салашенко Г. М. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції студентів та курсантів немовних закладів вищої освіти засобами проектних технологій. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/19-salashhenko.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).
6. Секелик І. І. Особливості дистанційного навчання іноземної мови в умовах воєнного стану. URL: <http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npskf/article/view/111/107> (дата звернення: 06.03.2023).

-
7. Сисоєва Світлана. Різниця понять. Чи постраждає зміст закону? URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/726. (дата звернення: 06.03.2023).
8. Jarad N. I. The Effect of Communicative Competence on Classroom Interaction. URL: <http://www.ijaes.net/article/FullText/14?issue=1&volume=10>
9. Larsari V. N. Learners' communicative competence in English as a foreign language (EFL) https://academicjournals.org/article/article1379427154_Larsari.pdf
10. Milagros Cruz-Ramos M., Herrera-Díaz Luz E. Assessment of Students' Oral Communicative Competence in English Through a Web Conferencing Platform URL: http://www.scielo.org.co/scielo.php?pid=S1657-07902022000100143&script=sci_arttext&lng=en (date of access: 06.03.2023).
-

Bielova V. Formation of foreign language competence among students of institutions of higher education in a state of war

The article analyzes the peculiarities of forming foreign language competence among students of higher education institutions under martial law. The aim of this article is to establish the peculiarities of foreign language competence formation among the students of higher education institutions under martial law. To achieve the aim, we have identified a number of research tasks: to define the concept of competence in modern educational discourse; to determine the peculiarities of foreign language competence formation among higher education students under martial law; to form recommendations on creating conditions to improve the foreign language learning process for future specialists during academic training. The authors conceptualize the notion of foreign language competence in the discourse field of higher education as the ability to acquire subject knowledge and the possibility of professional communication in a foreign language. Foreign language competence is characterized as an integrative concept including the ability to act with the language material, country and country knowledge, abilities and skills. The lexical component of students' foreign language competence as its system-forming element is considered. The role of a foreign language in the society is increasing every year because of its importance for professional formation and further growth of specialists in all spheres of social activity and personal cultural development. Changing the position of a foreign language in society has led to a number of updates in the learning process: the revision of the objectives of training and programs, the introduction of innovative methods, improving techniques necessary for the personal development of students. In modern conditions one of the significant results of education in higher education institutions is the formation of a specialist with an appropriate level of professionalism not only in their field of work, but also with a sufficiently highly developed foreign language competence. The paper singles out project method, debating method, case study, role play and interactive Internet resources as the key technologies for shaping students' foreign language competence in higher education. The significance of online resources for self-education and improvement of knowledge and skills for the formation of foreign language competence of higher education students under martial law is outlined.

Key words: foreign language competence, professional competence, higher education, foreign language learning, system of higher education.